

“Alleen de beul had zijn eer verloren.”

José Fosty

Waarom faalden de nazi's in hun opzet om de gevangenen van de concentratiekampen te degenereren tot onmenselijke? Omdat ze niet geloofden in de goedheid van de mens in zulke extreme omstandigheden, de gevangenen konden namelijk hun eer behouden door ethische beslissingen te nemen. Tussen de gevangenen ontstond een unieke vorm van naastenliefde tijdens omstandigheden waarin iedereen het moeilijk had. Het was vaak een vorm van altruïsme omdat diegene aan wie men hulp bood zelf niets in ruil voor die hulp kon geven, dit was echter niet nodig omdat men door het helpen zichzelf beloofde. Ik kan namelijk aannemen dat het heel belangrijk is om te voelen dat je nog menselijk bent, belangrijk genoeg om een ander te helpen terwijl je zelf in nood bent.

Toch komt er ook een einde aan altruïsme, namelijk als het fysisch ondraaglijk wordt om niet aan jezelf te denken. Voor iedere mens komt er een punt waarop men egoïstisch wordt, want zoals Bertolt Brecht zo gevat schreef: “Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral”. Voor de ene mens komt dat punt eerder dan voor de andere, maar het feit dat zulk altruïsme bestaat is eigen aan de mens. Het is daardoor bijna onmogelijk is om een hele groep mensen te beroven van haar menselijkheid. Zelfs onder constante druk van de beulen zullen er altijd zijn die een gebaar van medeleven tonen wat anderen weer hoop geeft en de kracht om hetzelfde te doen. Die bezorgdheid voor de “andere”, zelfs in de meest verschrikkelijke omstandigheden, getuigt van menselijke waardigheid, zelfs in een systeem zoals de concentratiekampen, waar de beulen hun slachtoffers elke vorm van menselijkheid trachtten af te nemen. Zo wilden zij, bijna “proefondervindelijk” aantonen dat het daar om “Untermenschen” ging, die niet beschikten over de morele kwaliteiten van het “Herrenvolk”. “Ehre”, een sleutelwoord in de nazi-ideologie, was niet voor hen weggelegd.

Voor de gevangenen was het echter noodzakelijk een balans te vinden tussen de eer van een mens te zijn in een systeem dat zijn slachtoffers wilde verdierlijken en overleven. Als de beulen zagen dat je iemand hielp, dan kon je namelijk worden ‘gestraft’. Die straf kon zowel individuele of collectieve lichamelijke of geestelijke foltering zijn. Ook al moet het mentaal zwaar zijn om het gevoel te hebben dat je jouw eer als mens dreigt te verliezen, de drang tot zelfbehoud is waarschijnlijk groter dan de motivatie je onder alle omstandigheden eervol proberen te gedragen. Maar desondanks zullen beulen elke dag opnieuw geconfronteerd zijn met mensen die bereid waren offers te brengen op gevaar van eigen leven: zieke of verzwakte lotgenoten kregen extra rantsoenen en werden op alle mogelijke manieren psychologisch en materieel gesteund om hun slechte periode te overleven. Was trouwens overleven in de verschrikking van de kampen al geen teken van menselijk vernuft, doorzettingsvermogen en kracht? Als een genadeloos systeem een mens in een situatie brengt die hem geen keuze laat, is het overleven zelf al een teken van waardigheid en kracht. Het was trouwens geen bot overleven, maar een overleven om te getuigen over de barbarij, om uit het oog verloren geliefden terug te zien en om de beulen te tonen dat een mens niet zomaar klein te krijgen is.

Zeker, de meesten stierven. Voor ons is het nauwelijks voor te stellen op welke manier dat gebeurde, wat voor angst en pijn dit meebracht. Maar wat mij opvalt op foto's is de waardigheid waarmee velen zich tot op het laatste moment gedroegen. Sommigen zullen spreken van passiviteit, ja zelfs apathie, maar ik wil daar een vorm van waardigheid in zien. Misschien heb ik het fout voor, en was het helemaal niet zo, en projecteer ik die waardigheid, die eigen kan zijn aan de mens die geconfronteerd wordt met het onvermijdelijke, in de weerloze slachtoffers als eerbewijs voor hen die de verschrikkingen niet overleefden. Misschien schrijf ik hen die waardigheid toe als eerbetoon aan de onschuldige doden, die in tegenstelling met de overlevenden niet meer kunnen getuigen. Ik tracht hun voor mijzelf terug te geven, wat men hen pogde te ontnemen. De

honderdduizenden die nu de kampen bezoeken, die de getuigenissen lezen, die met de overlevenden praten, zullen die waardigheid ervaren en hen daardoor eer betonen.

Voor de beulen rest slecht onbegrip en afkeer. Iemand die er vrijwillig, niet onder dwang, rechtstreeks of onrechtstreeks voor zorgt dat een andere mens de dood vindt of psychologisch en lichamelijk mishandeld wordt, die zich leent tot de meedogenloze uitvoering van een project dat haaks staat op elke vorm van humaniteit kan geen enkele vorm van eer te beurt vallen. Zie ze met hun smetteloze uniformen, hun honden, hun zweepjes nonchalant in de hand; ze roken, babbelen, overleggen zelfbewust en schrijden langs de prikkeldraad. De beulen doden of laten doden, planmatig, volgens de vooropgestelde quota. Maar diezelfde Übermensen stuiven weg, als de grond onder hun voeten te warm wordt. Zij duiken onder, vluchten, putten zich uit in leugens om aan de justitie te ontsnappen. Slechts weinigen hadden de moed zich tot hun daden te bekennen. Wat bleef van hen over na het grote moorden? Lafaards die zich in excuses en leugens uitputten. Het waren beulen, maar geen beulen die oog in oog met hun slachtoffer het vonnis voltrokken. Daaraan maakten zij hun arische handen niet vuil. Het vuile werk lieten ze vaak door anderen opknappen. Ook het doden van miljoenen was een kwestie van hiërarchie. De "last" werd netjes verdeeld, een geperverteerde vorm van arbeidsdeling. Zowel de mensen die de plannen maakten die leidden tot de deportatie en dood van zoveel miljoenen mensen, als diegenen die rechtstreeks die mensen de dood instuurden zijn schuldig.

De beulen hebben besloten om een gruwelijke daad te begaan en hebben daarbij hun eer verloren. Ze wilden de gevangenen hun waardigheid doen verliezen door ze te mishandelen maar deze konden hun eer behouden door zelf als mens te handelen. Men kan dus enkel door zijn eigen daden zijn eer, ten opzichte van de publieke opinie, verliezen en niet door de daden van een ander die je probeert te onteren. Natuurlijk zijn er veel gevangenen die gevoeld hebben dat hun eer gekrenkt werd, maar in de ogen van de buitenwereld behielden ze hun waardigheid. Dat merk je aan het verstommen van hen die nu de plaatsen van het onheil bezoeken. Misschien voelen ze op deze plaatsen nog iets van het eervolle sterven en overleven van de miljoenen slachtoffers van de beulen. Zoals Alfred de Vigny het uitdrukte: "Eer blijft in ons waken als een laatste lamp in een geruïneerde tempel."

Wouter Van Gompel (6de Moderne Talen Wetenschappen - Koninklijk Atheneum Mol)